

דוח מחקר: מיפוי תנאי המעצר והכליאה של ילדי מהגרי עבודה ופליטים בישראל

דצמבר 2013

מטרת המחקר

בישראל חיים כ-5,000 קטינים וקטינות חסרי מעמד, ילדים של מהגרי עבודה ושל מבקשי מקלט. פעמים רבות קטינים אלה נעצרים במטרה להרחיקם מהארץ או נכלאים לתקופות ארוכות במתקני כליאה. על אף שלמעצר ולכליאה עשויות להיות השלכות קשות על בריאותם הפיזית והנפשית של קטינים, עד כה לא נעשה מיפוי של תנאי המעצר והכליאה או של השפעותיהם על בריאותם של הקטינים. מוקד סיוע לעובדים זרים, פרויקט ילדים ישראלים באגודה לזכויות האזרח ורופאים לזכויות אדם יזמו מחקר זה כדי למפות לראשונה את תנאי המעצר והכליאה של קטינים חסרי מעמד בישראל ושל הוריהם, וכן לבחון את מצבם הבריאותי והנפשי.

שיטה

משתתפים

במחקר השתתפו 66 ילדים ובני נוער חסרי מעמד, 40 בנים ו-26 בנות, אשר עברו או מצויים כעת בהליכי מעצר וכליאה, וכן הוריהם – מהגרי עבודה או מבקשי מקלט. גיל הילדים ובני הנוער שנעצרו ו/או נכלאו נע בין שנה ל-25 ($M=10.6$, $SD=6.5$). 42 קטינים שהו במעצר עם משפחותיהם, ו-24 הם קטינים בלתי מלווים אשר שהו במעצר בגפם.

כלים

במחקר נעשה שימוש בשאלונים הבאים:

- 1- שאלון דמוגרפי – שאלון שנוסח עבור המחקר הנוכחי וכלל שאלות כגון גיל, מין, דת, השכלת ההורים ומצבם המשפחתי.
- 2- שאלון מקיף אודות תנאי המעצר והכליאה, שנוסח לצורך המחקר הנוכחי.
- 3- שאלון אירועי חיים קודמים – שאלון המיועד למהגרים ופליטים המודד חשיפה לאירועי חיים לוחצים הייחודיים לאוכלוסייה זו (Mollica et. al, 1992).
- 4- שאלון Strengths and Difficulties Questionnaires – SDQ, הבוחן קשיים פסיכולוגיים כלליים, מצוקה רגשית, בעיות התנהגות, בעיות חברתיות, בעיות היפראקטיביות והתנהגות פרו-אקטיבית אצל ילדים, באמצעות דיווח הורה (Goodman, 1997).
- 5- שאלון BSI-18 (The Brief Symptom Inventory, Andreu et. al, 2008) – שאלון שנועד למדוד את רמת המצוקה הפסיכולוגית הכללית של אדם כפי שהיא מתבטאת בטווח של סימפטומים.
- 6- שאלון PTSD – סימפטומים פוסט-טראומתיים (Weathers, Huska, & Keane, 1997).

1991), שפותח במרכז הלאומי לחקר PTSD בארה"ב. זהו שאלון דיווח עצמי, המכיל 17 פריטים המתייחסים לקריטריונים של הפרעה ב-DSM-IV.

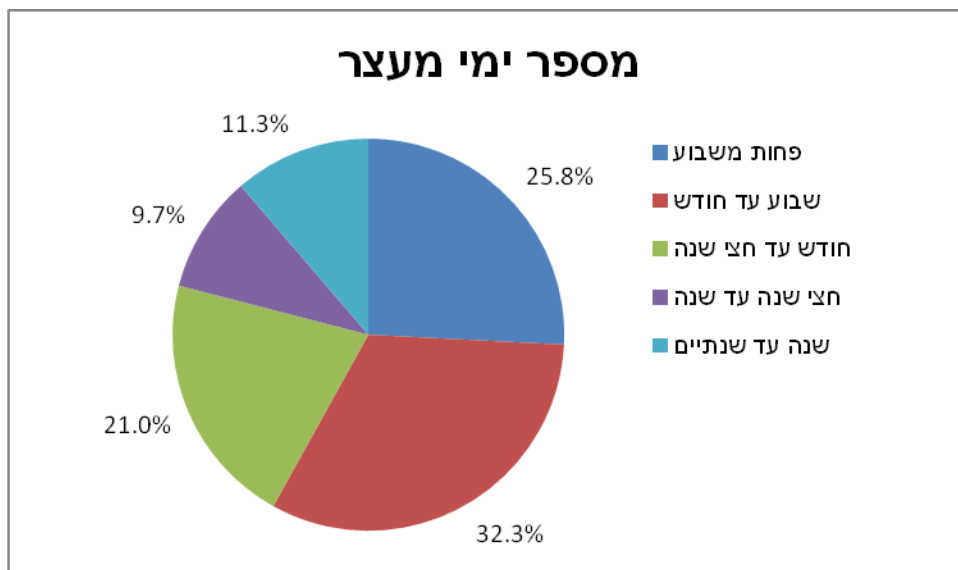
הליך

עוזר מחקר הדובר את שפת המרואיין (עברית, אנגלית, ערבית או טיגרינית) או נעזר במתורגמן, ושעבר הכשרה מקיפה על מנת לראיין במחקר, הגיע למקום הימצאו של הקטין כדי לראיין אותו או את הוריו (בהתאם לגיל הקטין). הראיונות התקיימו בבתי, בבתי כלא ובפנימיות שבהן שוהים הקטינים. בתחילת המפגש עוזר המחקר הסביר את מטרת המחקר וכי ההשתתפות בו הינה על בסיס התנדבותי. כמו כן הבהיר כי אפשר להפסיק את הראיון בכל עת. עוזר המחקר החתים את ההורים ואת הילדים (מעל גיל 16) על טופס הסכמה מדעת, הכתוב בשפתם של המרואינים. רק לאחר שהמראיין וידא כי הנערה וההורים הבינו את האמור בטפסים וחתמו עליהם, התחיל הראיון. ילדים מעל גיל 12 מילאו בעצמם את שני חלקי הראיון – החלק העובדתי על תנאי המעצר והחלק הרגשי. אם הילד היה מתחת לגיל 12, ההורה מילא את החלק העובדתי הנוגע לתנאי המעצר והכליאה וכן דיווח באשר למצבו הרגשי של הילד. עוזר המחקר הקריא להורים ולילד את השאלות וסימן את תשובותיהם. במידה והנבדקים ידעו קרוא וכתוב ובמידת האפשר ניתנו השאלונים למילוי עצמי. בסיום המפגש עוזר המחקר וידא כי הנבדקים חשים בטוב, נפרד מהם והשאיר טלפון של אחראית המחקר לשאלות נוספות.

תוצאות

1. רקע כללי

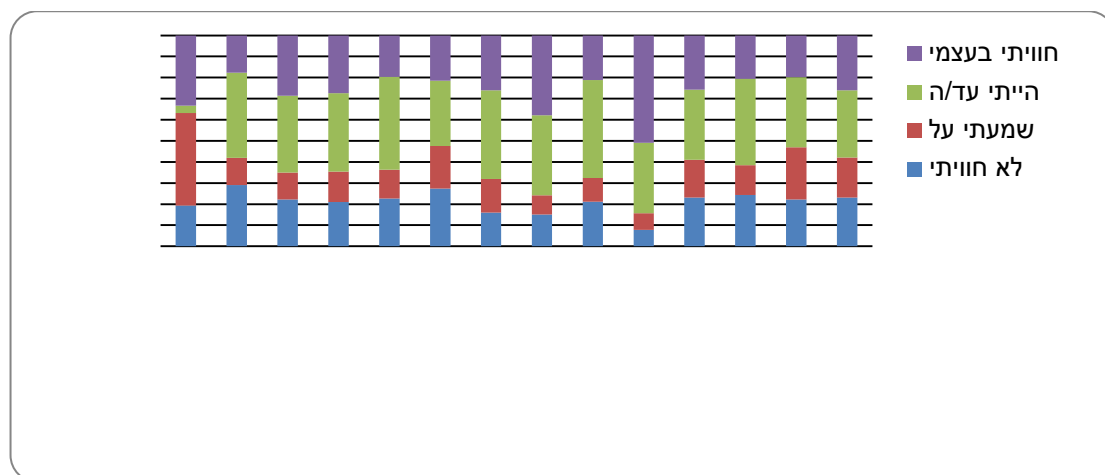
הקטינים שלקחו חלק במחקר, ילדי מהגרים וילדי מבקשי מקלט, נכלאו לתקופות שנעו בין שלושה ימים לשנתיים. גרף מס' 1 מציג את משך השהות במעצר של משתתפי המחקר.

גרף מס' 1. חלוקת משתתפי המחקר לפי משך השהות במעצר

הקטינים והקטינות שהשתתפו במחקר שהו במתקני מעצר וכליאה שונים. 50% מהקטינים/ות שהו במתקן "סהרונים", 15.15% שהו במתקן "מת"ן", 12.12% שהו במתקן "יהלום", 7.58% שהו במתקן "גבעון" ו-6.06% שהו במתקן "קציעות".

על מנת לערוך מיפוי של החוויות שאיתן הקטינים והקטינות מגיעים למעצר ולכליאה נמדדה חשיפה לאירועי חיים לוחצים הייחודיים לאוכלוסיית מהגרים ופליטים. בגרף מס' 2 מוצגת מידת החשיפה של מבקשי המקלט שהשתתפו במחקר לאירועים טראומטיים בטרם הגעתם למתקני הכליאה.

גרף מס' 2. מידת החשיפה לאירועי חיים טראומטיים של מבקשי המקלט שהשתתפו במחקר

מגרף מס' 2 עולה כי 33% מהמשתתפים חוו בעצמם מחסור במים או במזון, 29% חוו מצב של חוסר בית, 27% היו בשבי במחנות עינויים בסיני, 51% חוו פרידה ממשפחה, 26% חוו מוות של בן משפחה או קרוב כתוצאה מהתקפה ו-26% עברו אירוע של חטיפה.

2. הליך המעצר - ילדי מהגרי עבודה

ממצאי המחקר מעלים כי מרבית הילדים שנעצרו נלקחו למתקן הכליאה לפנות בוקר הישר מביתם, בשעה שעדיין ישנו במיטתם. האימהות העידו כי הילדים שנעצרו במהלך היום הוצאו מגן הילדים שבו התחנכו.

טבלה מס' 1. התפלגות משפחות מהגרי עבודה לפי שעת המעצר

ערב	מהלך היום	לפנות בוקר	לילה
0.00%	11.11%	77.78%	11.11%

שעת המעצר

בטבלה מס' 2 מוצגים נתונים אודות הליך המעצר של הילדים.

טבלה מס' 2. תשובות משפחות מהגרי העבודה לגבי הליך המעצר

כן	לא	
0.00%	100.00%	האם בזמן ביצוע המעצר נכחה עובדת סוציאלית
0.00%	100.00%	האם הראו לך צו מעצר
44.44%	55.56%	האם פרצו את דלת הבית
22.22%	77.78%	האם נגרם נזק לרכוש
66.67%	33.33%	האם ניתן זמן לאיסוף חפצים אישיים
22.22%	77.78%	האם ניתנה לך אפשרות לערוך שיחת טלפון בעת המעצר

מטבלה מס' 2 עולה כי באף אחד מהמעצרים של ילדי המהגרים לא הוצג למשפחות צו מעצר ולא נכחה עובדת סוציאלית. ב-44.44% מהמקרים פקחי ההגירה פרצו את דלת הבית. 77.78% מהאימהות העידו כי לא אפשרו להן לערוך שיחת טלפון בזמן המעצר, ואחת מהן אף סיפרה שלא הצליחה במשך יום שלם להודיע לבעלה כי עצרו אותה ואת בנם. עוד עלה מתשובות המשתתפים, מהגרים ומבקשי מקלט, כי במעצרים נכחו בממוצע כעשרה פקחים, כולם גברים, לובשי מדים ($M=9.93$, $SD=13.17$). 62.12% מהמשתתפים העידו כי במהלך מעצרים נכחו גם חיילים או אנשי מג"ב נושאי נשק. 71.21% ממשותתפי המחקר אמרו כי נזקקו לתרגום כי לא הבינו את דברי הפקחים, אך רק ל-45.45% אכן ניתן התרגום הנדרש.

3. תנאי הכליאה

18.52% מהקטנים שנעצרו, מהגרים ומבקשי מקלט, הופרדו מחלק מבני משפחתם במהלך הכליאה. 63.64% מהקטינים נכלאו בחדר עם משפחות נוספות, בממוצע 12 אנשים בחדר ($M=12.14$, $SD=10.54$). קטינים רבים ציינו כי לא ניתנה להם גישה מלאה לציוד האישי שלהם. כמו כן מרבית הקטינים לא יכלו לערוך שיחות טלפון כרצונם.

טבלה מס' 3. התפלגות תשובות המשיבים אודות תנאי הכליאה - מהגרים ומבקשי מקלט

כן	באופן חלקי	לא
17.31%	-	82.69%
האם נתנו לערוך שיחת טלפון בעת הכליאה?		
49.02%	-	50.98%
האם נתנו לך לראות מבקרים?		
24.44%	28.89%	46.67%
האם הייתה גישה לציווד אישי?		

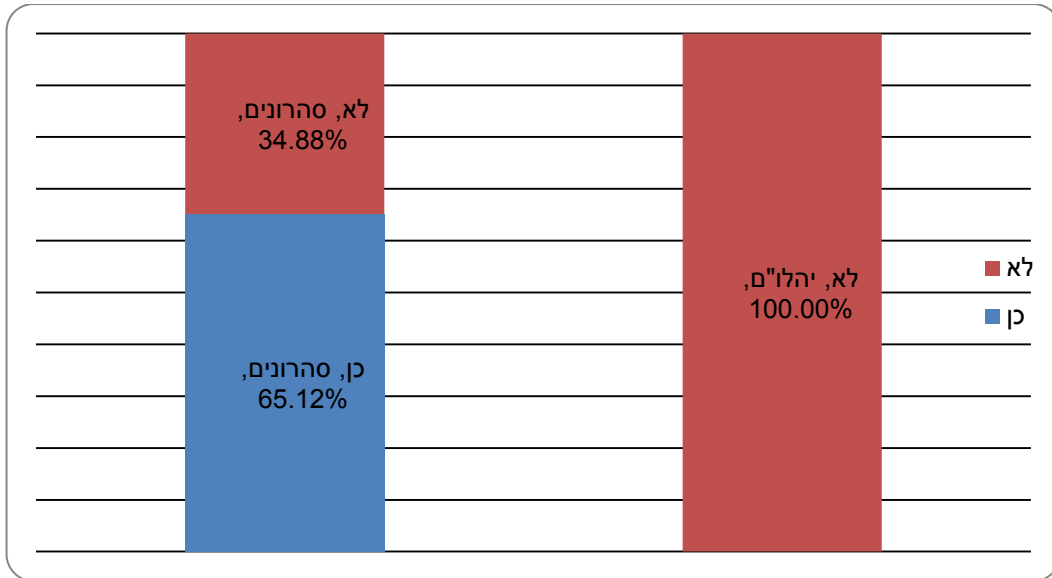
למרות שבמתקני הכליאה מוחזקים ילדים, מהעדויות שנאספו עלה כי לא נעשו התאמות מספקות של תנאי הכליאה לקטינים. כך, 40.32% מהמשיבים, ילדי מהגרים וילדי מבקשי מקלט, לא קיבלו אפשרות ליציאה יומית לחצר, בעוד 17.74% העידו על יציאה יומית באופן חלקי. 66.67% לא קיבלו צעצועים או משחקים בחדרי הכליאה. בטבלה מס' 4 מופיעה התפלגות תשובות המשתתפים אודות תנאי כליאה ייחודיים הנדרשים לילדים.

טבלה מס' 4. תנאי כליאה ייחודיים לילדים - מהגרים ומבקשי מקלט

כן	באופן חלקי	לא
33.33%	-	66.67%
האם היו צעצועים או אמצעים אחרים עבור הילדים להעביר את הזמן בתוך החדר		
28.07%	-	71.93%
האם יש מתקנים לילדים בחצר?		
41.94%	17.74%	40.32%
האם התאפשרה יציאה יומית לחצר?		
60.47%	-	39.53%
האם ניתנו חיתולים לאימהות לתינוקות?		

שירותי חינוך במתקני המעצר והכליאה

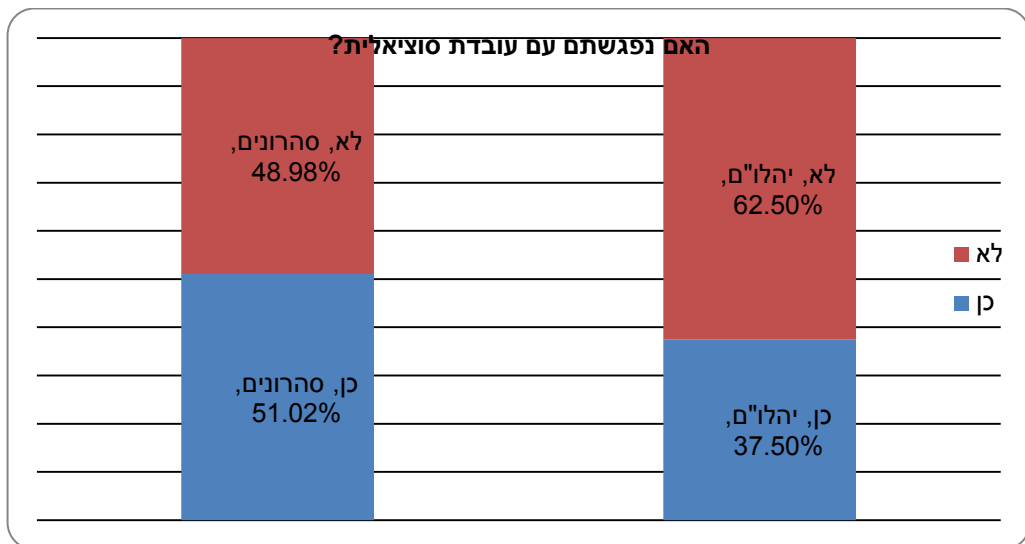
שירותי חינוך או מסגרת העשרה לימודית לא היו זמינים לאף אחד מילדי המהגרים שנכלאו במתקן "יהלום". בקרב ילדי מבקשי מקלט, 65.12% העידו כי נכחו במסגרת חינוכית, אך 72% מתוכם לא דיברו בתחילה את השפה שבה הועברו השיעורים (עברית). גיל הילדים שלמדו בשיעורים נע בין 5-18. בגרף מס' 3 מוצגת התפלגות מידת הנגישות של שירותי חינוך למשתתפי המחקר.

גרף מס' 3. נגישות לשירותי חינוך לפי מתקן כליאה

שירותי רווחה במתקני המעצר והכליאה

נערכה בדיקה של מידת הנגישות של שירותי הרווחה שלהם נזקקים קטינים בתהליכי המעצר והכליאה. רק 37.5% מילדי המהגרים שנכלאו במתקן הכליאה יהלוי"ם פגשו בעובדת סוציאלית, והאימהות העידו שהעובדת דיברה עימן בלבד ולא עם הילד. מחצית מילדי מבקשי המקלט פגשו בעובדת סוציאלית בזמן כליאתם במתקן "סהרונים" או "מת"ן". בגרף מס' 4 מוצגת התפלגות התשובות לגבי מידת הנגישות של ילדים לשירותי רווחה.

גרף מס' 4. נגישות לשירותי רווחה לפי מתקן כליאה

שירותי רפואה במתקני המעצר והכליאה

המשתתפים שנכלאו במתקן "יהלוי"ם העידו כי לא נכח במקום רופאת נשים או רופאת ילדים. 22.22% מהמשתתפים העידו כי נזקקו לטיפול רפואי, אך אף אחד לא הרגיש שניתן לו הטיפול המתאים: 50% ענו שקיבלו טיפול לבעיה הרפואית במידה בינונית ו-50% ענו שלא קיבלו כל

טיפול. בטבלה מס' 5 מוצגת התפלגות תשובות המשתתפים לגבי שירותי הרפואה במתקן הכליאה "יהלום".

טבלה מס' 5. תנאים רפואיים במתקן "יהלום"

כן	במידה בינונית	לא	
22.22%	-	77.78%	האם במהלך הכליאה התעורר צורך בטיפול רפואי?
0.00%	-	100.00%	האם היה רופא נשים במתקן?
0.00%	-	100.00%	האם היה רופא ילדים במתקן?
0.00%	50.00%	50.00%	האם קיבלתם את הסיוע הרפואי הנדרש?

במתקן "סהרונים" 74.07% אחוז ענו שלא היה רופא/ת נשים ו-52% ענו שלא היה רופא/ת ילדים. 44.44% ענו כי נזקקו לטיפול רפואי במהלך הכליאה, אך רק 33.33% ענו שהטיפול אכן ניתן להם ו-33.33% ענו שהוא ניתן להם ברמה בינונית. מתוכם 6 קטינים פגשו ברופא במתקן הכליאה, 6 קיבלו משככי כאבים ו-5 פונו לבית חולים. בטבלה מס' 6 מוצגת התפלגות התשובות לגבי שירותי הרפואה במתקן סהרונים.

טבלה מס' 6. תנאים רפואיים במתקן סהרונים

כן	במידה בינונית	לא	
44.44%	-	55.56%	האם במהלך הכליאה התעורר צורך בטיפול רפואי?
25.93%	-	74.07%	האם היה רופא נשים במתקן?
48.00%	-	52.00%	האם היה רופא ילדים במתקן?
33.33%	33.33%	33.33%	האם קיבלתם את הסיוע הרפואי הנדרש?

4. מיפוי מצבם הרגשי של ההורים והילדים אשר שהו במתקני המעצר והכליאה במסגרת המחקר נעשה ניסיון ראשון לבחון את מצבם הרגשי של ההורים ושל הקטינים אשר עברו תהליכי מעצר וכליאה. מיפוי מצב ההורים משמעותי לאור הידע המקצועי הרב בדבר השפעת

מצבו הרגשי של ההורה על ילדיו. מיפוי מצבם הרגשי של ההורים ושל הקטינים נעשה באמצעות שאלונים פסיכיאטריים תקפים ומהימנים המצויים בשימוש נרחב.

נמצא כי שיעור ניכר מההורים חוו רמות גבוהות של מצוקה פסיכולוגית במדדים השונים. בטבלה מס' 7 מוצגים שיעורי ההורים שדיווחו על רמה גבוהה עד גבוהה מאוד של סימפטומים פסיכיאטריים שונים.

טבלה מס' 7. אחוז ההורים אשר דיווחו על רמה גבוהה עד גבוהה מאוד של מדדי המצוקה

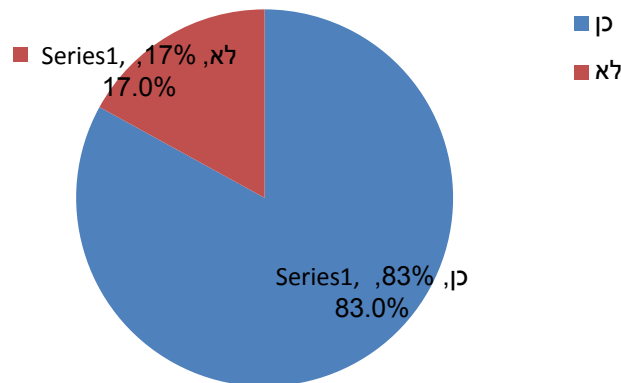
מצוקה כללית	מחשבות אובדניות	בעיות גופניות	פאניקה	חרדה	דיכאון	ההורים	אחוז הסובלים גבוהה סימפטומים
40%	46%	37%	50%	46%	42.8%	מרמה של	

עוד נמצא כי הילדים שגילם פחות מ-12 חווים קשיים פסיכולוגיים כלליים ברמה שהינה מעל לנורמה באופן מובהק ($t(15)=2.64, p=.018$), בעיות התנהגות ברמה הגבוהה מהנורמה באופן מובהק ($t(16)=2.76, p=.014$), וכן מצוקה רגשית ברמה הגבוהה מהנורמה באופן מובהק ($t(15)=3.202, p=.006$).

נוסף על כך, 83% מהמשיבים על שאלון הפוסט-טראומה (הורים וילדים מעל גיל 12) הפגינו סימפטומים פוסט-טראומתיים ברמה גבוהה עד חמורה. 50% ענו כי הם מתקשים להירדם בלילה, מתוכם 54% מתקשים להירדם לעתים תכופות או כל הזמן. 68% ענו כי זיכרונות או תמונות מחויה מלחיצה חוזרים אליהם בבירור, מתוכם 64% חווים זאת לעתים תכופות או כל הזמן. 42% חווים תסמינים פיזיולוגיים (דפיקות לב מואצות, קושי לנשום או הזעה מוגברת) כאשר הם נזכרים בחוויות מלחיצות מהעבר, מתוכם 45% מדווחים כי הם חווים זאת כל הזמן. 35% מדווחים כי הם נבהלים בקלות, מתוכם 37% מדווחים כי הם חווים בהלה שכזו כל הזמן. בגרף מספר 5 מוצגת התפלגות המשתתפים לפי קיומם של סימפטומים אשר עשויים להעיד על קיומה של הפרעה פוסט-טראומתית על פי שאלון ה-PTSD.

אחוז המשיבים הסובלים מסימפטומים פוסט-טראומתיים

גרף מס' 5. אחוז המשיבים (הורים וילדים מעל גיל 12) הסובלים מסימפטומים פוסט-טראומתיים

סימפטומים פוסט-טראומתיים נקשרו באופן מובהק ובמתאם חיובי גבוה למצוקה כללית ולסימפטומים פסיכיאטרים אחרים בקרב המשיבים. המשמעות היא כי סימפטומים אלה קשורים לרמת מצוקה וסבל משמעותיים. הקשרים בין סימפטומים פוסט-טראומתיים למדדי מצוקה כללית מוצגים בטבלה מס' 8.

טבלה מס' 8. הקשר בין סימפטומים פוסט-טראומתיים למדדי מצוקה פסיכולוגית אחרים

מצוקה כללית	בעיות גופניות	דיכאון	חרדה	פאניקה
.72*	.69*	.70*	.61*	.62*

סימפטומים פוסט-טראומתיים

* מובהקות גבוהה מ-0.001.

נמצאו קשרים משמעותיים בין משך הכליאה ותנאיה למצבם הרגשי של הילדים. ראשית, נמצא קשר חיובי בין מספר הימים במעצר לקשיים פסיכולוגיים בקרב הילדים: ככל שהילדים שהו מספר ימים רב יותר במעצר כך הם הפגינו בעיות חברתיות רבות יותר ($r = .45, p < .05$), וכן ירידה ברמת ההתנהגות החברתית החיובית ($r = -.45, p < .05$). שנית, נמצא קשר חיובי בין מספר הכלואים שאינם בני משפחה אשר שהו בחדר עם הילדים, לבין מצוקה רגשית וקשיים פסיכולוגיים של הילדים: ככל שבחדרם של הילדים נכלאו אנשים זרים רבים יותר כך הילדים סבלו ממצוקה רגשית גבוהה יותר ($r = .67, p < .05$).

סיכום

ממצאי המחקר העלו כי הקטינים נכלאים לתקופה שנה בין מספר ימים לשנתיים. כרבע עד מחצית מהמשיבים חוו אירועי חיים מלחיצים וטראומתיים בטרם ההגעה למתקני הכליאה.

נמצאה שונות במידת הנגישות של שירותי חינוך, רווחה ורפואה בין המתקנים השונים, ובכל המתקנים נמצאה תת-נגישות של אחד או יותר משירותים אלה. נמצאה מצוקה פסיכולוגית גבוהה בקרב שיעור ניכר מההורים וכן מצוקה פסיכולוגית בקרב הילדים הצעירים. בקרב אחוז גבוה מהמשיבים נמצאו סימפטומים פוסט-טראומתיים ברמה גבוהה. כמו כן נמצא קשר בין משך הכליאה ותנאיה למצבם הרגשי של הילדים: ככל שהילדים שהו זמן רב יותר במעצר כך סבלו מקשיים חברתיים רבים יותר, ומספר האנשים הזרים בחדרי המעצר נמצא כקשור למצוקה רגשית גבוהה יותר בקרב הילדים.

מקורות

Andreu, Y., José G. M., Dura, E., Ferrando, M., Murgui, S., García, A., & Ibáñez, E., (2008). Psychometric properties of the Brief Symptoms Inventory-18 (BSI-18) in a Spanish sample of outpatients with psychiatric disorders. *Psicothema*, 20(4), 844-850.

Goodman R (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586.

Mollica, R. F., Caspi-Yavin, Y., Bollini, P., Truong, T., Tor, S., & Lavelle, J. (1992). The Harvard Trauma Questionnaire: Validating a Cross-Cultural Instrument for Measuring Torture, Trauma and Posttraumatic Stress Disorder in Indochinese Refugees. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 180, 111-116.

Weathers, F. W., Huska, J. A., & Keane, T. M. (1991). *PCL-C for DSM-IV*. Boston: National Center for PTSD – Behavioral Science Division.